

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในกรุงเทพมหานคร

- มัสยิด.....หมู่.....แขวง.....
เขต.....
- ปอเนาะ / โรงเรียน.....หมู่..... แขวง.....
เขต.....
- บ้านเลขที่.....หมู่.....แขวง.....
เขต.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้สัมภาษณ์

1. ชื่อ-สกุล.....
2. อายุ..... ปี
3. เพศ ชาย หญิง
4. ตำแหน่ง.....
 - คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร (ระบุตำแหน่ง).....
 - คณะกรรมการมัสยิดในกรุงเทพมหานคร(ระบุตำแหน่ง).....
 - นักวิชาการศาสนาในกรุงเทพมหานคร(ระบุตำแหน่ง).....
 - มุสลิมและมุสลิมะห์ในกรุงเทพมหานคร(ระบุอาชีพ).....
5. ประสบการณ์การทำงาน/ประสบการณ์ในตำแหน่ง.....ปี (สำหรับผู้มีตำแหน่ง)
6. การศึกษา
 - 6.1 ระดับการศึกษาด้านสามัญ ชั้นประถม มัธยมปลาย
 มัธยมต้น ปริญญาตรี
 - 6.2 ระดับการศึกษาด้านศาสนา
 - ฟูรดูอีน เอยะคาดีย
 - ชานาวิย ปริญญาตรี
 - อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม

1. ท่านเคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมหรือไม่ เมื่อไหร่? ที่ครั้ง ?

.....

.....

2. ท่านเคยไปดูงานเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมหรือไม่ เมื่อไหร่? ที่ไหน?

.....

.....

.....

3. ในครอบครัวของท่านเคยมีการแบ่งมรดกหรือจัดการพินัยกรรมหรือไม่ ถ้ามีอย่างไร?

.....

.....

.....

4. หากท่านมีปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมท่านจะปรึกษาหารือกับใครบ้าง?

.....

.....

.....

5. ผู้ที่ทำหน้าที่ดำเนินรายการเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในองค์กรของท่านได้แก่?

.....

.....

.....

6. วิธีการดำเนินการขององค์กรของท่านใช้ขั้นตอนกฎเกณฑ์อะไร? อย่างไร?

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม

1. ท่านคิดว่าการบริหารกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีปัญหาอะไรบ้าง และปรับปรุงแก้ไขได้อย่างไร?

.....

.....

2. ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในตำแหน่งต่อไปนี้?

กรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร

.....

.....

.....

อิหม่าม

.....

.....

.....

กอเต็บ

.....

.....

.....

บิลัล

.....

.....

.....

กรรมการมัสยิด

.....

.....

.....

□ อื่นๆ

.....

3. การไม่มีกฎหมายรองรับ / การใช้กฎหมายอิสลามทำให้ท่านประสบปัญหาอะไรบ้าง?

.....

.....

4. ข้อจำกัด / ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามของท่านมีอะไรบ้าง?

.....

.....

5. ท่านคิดว่าปัญหาในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครมีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง ?

.....

.....

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมสำหรับชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

.....

.....

ตอนที่ 4 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

1. ท่านคิดว่าการแบ่งมรดกมณฑลหลักการอิสลามระหว่างบุตรชายและหญิงควรเป็นอย่างไร?

ก. บุตรชายได้รับสองเท่าของบุตรหญิง

ข. บุตรหญิงได้รับสองเท่าของบุตรชาย

ค. ได้รับเท่ากัน

ง. ไม่ทราบ

2. ระหว่างบิดากับบุตรชายของผู้ตายใครมีสิทธิรับมรดกมากกว่ากัน?
 - ก. บิดาได้มากกว่าบุตร
 - ข. บุตรได้มากกว่าบิดา
 - ค. ได้รับเท่ากัน
 - ง. ไม่ทราบ
3. ท่านคิดว่าสามีกับภรรยาผู้ใดได้รับมรดกมากกว่ากัน?
 - ก. สามีได้รับมากกว่า
 - ข. ภรรยาได้รับมากกว่า
 - ค. ได้รับเท่ากัน
 - ง. ไม่ทราบ
4. ท่านคิดว่าหลานสาวที่เกิดจากบุตรสวของผู้ตายจะได้รับมรดกหรือไม่?
 - ก. ไม่ได้รับ
 - ข. ได้รับ
 - ค. แล้วแต่ผู้จัดการแบ่งมรดก
 - ง. ไม่ทราบ
5. หากผู้ตายมีทั้งบิดาและปู่ ถามว่าปู่จะได้รับมรดกหรือไม่?
 - ก. ปู่ได้รับ
 - ข. ปู่ไม่ได้รับ
 - ค. แล้วแต่บิดา
 - ง. ไม่ทราบ
6. พี่น้องร่วมแต่บิดากับพี่น้องที่ร่วมแต่มารดามีสิทธิรับมรดกเหมือนกันหรือไม่?
 - ก. เหมือนกัน
 - ข. ไม่เหมือนกัน
 - ค. แล้วแต่จะตกลงกัน
 - ง. ไม่ทราบ
7. ภรรยาคนเดียวได้รับมรดกในอัตราเศษหนึ่งส่วนสี่ของทรัพย์มรดก หากผู้ตายมีภรรยาสามคนบรรดาภรรยาทั้งสามคนจะมีสิทธิได้รับมรดกในอัตราที่เพิ่มมากกว่าเศษหนึ่งส่วนสี่หรือไม่?
 - ก. มากกว่า
 - ข. น้อยกว่า

- ก. เท่าเดิม
ง. ไม่ทราบ
8. เจ้ามรดกมีทายาทเป็นบุตรสาว 3 คน และพี่ชายที่ร่วมบิดาเดียวกัน 1 คน ท่านคิดว่าพี่ชายของผู้ตายจะได้รับมรดกหรือไม่?
ก. ไม่ได้รับ
ข. ได้รับ
ค. ได้รับทั้งหมด
ง. ไม่ทราบ
9. ท่านคิดว่าหากบุคคลต่างศาสนาเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ต่อมาบุคคลดังกล่าวเสียชีวิตลง บิดามารดาของเขายังอยู่ในศาสนาเดิมจะมีสิทธิได้รับมรดกของเขาหรือไม่?
ก. ไม่ได้รับ
ข. ได้รับ
ค. ได้รับเฉพาะบิดา
ง. ไม่ทราบ
10. ท่านคิดว่าการทำบิดาทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินส่วนหนึ่งให้กับบุตรชายคนเล็ก โดยที่บุตรคนโตไม่ยินยอม พินัยกรรมนั้นจะมีผลใช้ได้ตามหลักการอิสลามหรือไม่?
ก. มีผลใช้ได้
ข. ใช้ไม่ได้
ค. ใช้ได้หากทรัพย์สินนั้นไม่เกิน 1/3 ของทุนทรัพย์ทั้งหมด
ง. ไม่ทราบ
11. หากผู้ตายมีบุตรชาย บิดากับมารดาของผู้ตายจะมีสิทธิรับมรดกเท่ากันหรือไม่?
ก. เท่ากัน
ข. เท่ากัน
ค. แล้วแต่บุตรชายผู้ตายจะแบ่งได้
ง. ไม่ทราบ
12. ท่านคิดว่าการทำบิดาของท่านทำพินัยกรรมทรัพย์สินจำนวนไม่เกินเศษหนึ่งส่วนสามของทรัพย์สินทั้งหมดของบิดาให้กับบุคคลอื่นใดที่ทายาทไม่ยินยอม ท่านคิดว่าพินัยกรรมนั้นจะมีผลใช้ได้หรือไม่?
ก. ใช้ได้
ข. ใช้ไม่ได้

ค. แล้วแต่คำตัดสินของผู้ตัดสิน

ง. ไม่ทราบ

ตอนที่ 5 การยอมรับเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม

1. ท่านเห็นควรให้มีกฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครหรือไม่? เพราะอะไร?

.....

.....

.....

2. ท่านเห็นควรให้มีคณะตุลาการประจำศาลในกรุงเทพมหานครหรือไม่? เพราะอะไร?

.....

.....

.....

3. ในการตัดสินคดีเกี่ยวกับมรดกพินัยกรรม ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่จะใช้กฎหมายอิสลามมารองรับ?

.....

.....

.....

4. หากการอប់มรดกตามกฎหมายอิสลามทำให้ท่านได้ส่วนแบ่งที่น้อยกว่าการแบ่งตามกฎหมายของบ้านเมือง ท่านจะเลือกใช้กฎหมายใด?

.....

.....

.....

5. ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการใช้กฎหมายบ้านเมืองในลักษณะมรดกและพินัยกรรมกับชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร?

.....

.....

.....

6. ท่านคิดว่าองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมได้นำมาดำเนินการอย่างสมบูรณ์แล้วหรือไม่?

(Manuscript)

การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในกรุงเทพมหานคร

สมหวัง บินหะซัน¹ อิสมาแอ อาลี² และอิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาลักษณะการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร 3) เพื่อศึกษาความรู้การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร 4) เพื่อศึกษาการยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมใน4กรุงเทพมหานคร โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจากคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร 7 คน คณะกรรมการมัสยิดในกรุงเทพมหานครจำนวน 39 คน นักวิชาการด้านศาสนาและมุสลิมและมุสลิมะห์ในกรุงเทพมหานครจำนวน 46 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 112 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในกรุงเทพมหานครโดยผู้ที่ทำหน้าที่ในการดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมส่วนใหญ่คืออิหม่าม ขั้นตอนในการดำเนินการของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คือการแบ่งตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม หรือลักษณะยอมความโดยมีการจดบันทึกและลงนาม และหากมีปัญหาที่จะใช้วิธีปรึกษาส่วนใหญ่จะปรึกษากับนักวิชาการศาสนา

2. ปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างประสบจากการไม่มีกฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลาม คือกฎหมายไม่มีความน่าเชื่อถือ ส่งผลให้ประชาชนไม่ปฏิบัติตาม และขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้กฎหมายอิสลามของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

¹ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา

² Ph.D. (Fiqh), ผู้ช่วยศาสตราจารย์

³ Ph.D (Education) ผู้ช่วยศาสตราจารย์

3. ระดับความรู้ความเข้าใจในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครกลุ่มที่เป็นเพศชายมีความรู้ความเข้าใจในการใช้กฎหมายอิสลามมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศหญิง กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 41 – 60 ปีมีความรู้ความเข้าใจในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับสูง ผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาสูงจะมีความรู้ในกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมสูง ผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานระหว่าง 11 – 20 ปีมีระดับความรู้ความเข้าใจในกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมสูง ผู้ที่มีการศึกษาด้านสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมสูง

4. ความคิดเห็นต่อการใช้กฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมสำหรับชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เห็นด้วยและมีความเห็นว่าควรมีมาตราคุ้มครองประจําศาลในกรุงเทพมหานคร ส่วนการยอมรับและการเลือกใช้ระหว่างกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมกับการใช้กฎหมายบ้านเมืองส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างมีการยอมรับและเลือกใช้กฎหมายอิสลาม

บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมีหลายด้าน ด้านความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับตัวเอง และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสังคม ความสุขของมนุษย์ก็จำเป็นต้องพึ่งพาด้านต่างๆเหล่านี้ทั้งหมด โดยการจัดระเบียบและบัญญัติข้อกำหนดต่างๆขึ้น และเมื่อนิติศาสตร์อิสลาม (ฟิกฮ์อิสลาม) นั้นหมายถึงข้อกำหนดต่างๆ ที่อัลลอฮ์ประทานมาให้บัญญัติขึ้นมาเพื่อบ่าวของพระองค์ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของพวกเขา และป้องกันผลร้ายที่มาจากพวกเขา นิติศาสตร์อิสลามจึงครอบคลุมสิ่งที่มนุษย์ต้องการทุกด้าน (อรุณ บุญชม , ม.ป.ป. : 6)

อิสตินสุรีย์ อับดุลเราะซูล อิบนูอะหฺมัด อิสตินสุรีย์ นักกฎหมายอิสลามชาวอียิปต์ได้กล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่ต้องการที่จะจำกัดเฉพาะคำยืนยันที่มีความยุติธรรมของนักกฎหมายตะวันตก เช่น นักกฎหมายชาวเยอรมันชื่อโคห์เลอร์ ศาสตราจารย์ชาวอิตาลี เดลพิซิโอ คณะบดีชาวอเมริกาวิกรมอร์และคนอื่นๆอีกมากมายต่างก็ยืนยันถึงสิ่งที่กฎหมายอิสลามครอบคลุมอยู่ อันได้แก่ความยืดหยุ่นและความสามารถจะพัฒนาได้ตลอดเวลา เขาเหล่านั้นได้ยกฐานะกฎหมายอิสลามไว้ข้างเคียงกับกฎหมายโรมันและกฎหมายอังกฤษ โดยถือว่าเป็นหนึ่งในกฎหมายสกุลหลักทั้งสามที่ยังแพร่หลายอยู่ในโลกนี้ ศาสตราจารย์ แลมเปียง นักกฎหมายชาวฝรั่งเศสผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในการประชุมนักกฎหมายระหว่างประเทศ ในหัวข้อกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้จัดขึ้นในเมืองลาไฮปี ค.ศ.1232 ได้กล่าวยกย่องกฎหมายอิสลามอย่างสูงส่งยิ่ง และได้กล่าวว่า เป็นกฎหมายที่เริ่มแพร่หลายในหมู่นักกฎหมายทั้งในยุโรป และอเมริกาในปัจจุบัน” (al-Zuhaili, 1985 : 291- 292)

การปฏิบัติตามกฎหมายอิสลามเป็นการกักต้ออัลลอฮ์ซุบฮานะฮฺวะตะอะลา ซึ่งการกักตั้นั้นเป็นเป้าหมายหลักของการกำเนิดมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้ ดังที่อัลลอฮ์ซุบฮานะฮฺวะตะอะลา ได้ตรัสไว้ในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานว่า

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

ความว่า “และข้ามิได้สร้างญินและมนุษย์เพื่ออื่นใดเว้นแต่เพื่อเคารพกักต้อข้า”

(สุเราะฮ์อิซซารียาต อายะฮ์ที่ 56)

หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามกฎหมายอิสลาม อัลกุรอานได้ระบุว่าผู้นั้นเป็นผู้ไร้ศรัทธา เป็นผู้ละเมิดและเป็นผู้อธรรม ดังปรากฏในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานในซูเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์ว่า

﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾

ความว่า “และผู้ใดที่มีได้ตัดสินด้วยสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงประทานลงมาแล้ว ชนเหล่านี้

แหละคือผู้ปฏิเสธการศรัทธา” (สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 44)

﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

ความว่า “และผู้ที่มีได้ตัดสินด้วยสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงประทานลงมา คนเหล่านี้แหละคือผู้อธรรม” (สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 45)

﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الفٰسِقُونَ﴾

ความว่า “และผู้ที่มีได้ตัดสินด้วยสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงประทานลงมา คนเหล่านี้คือผู้ที่ละเมิด” (สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 47)

อิบน์อับบาส ได้อธิบายอายะฮ์ทั้งสามว่า : ผู้ใดปฏิเสธบทบัญญัติที่อัลลอฮ์ทรงประทานลงมานั้นเป็นผู้ไร้ศรัทธา ผู้ใดยอมรับบัญญัตินั้นแต่ไม่นำมาใช้ตัดสินเขาผู้นั้นเป็นผู้ละเมิดเป็นผู้อธรรม (อัศศอบูนีย์, 1981 : 520)

กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายอิสลามที่อัลลอฮ์ทรงประทานลงมา ซึ่งมุสลิมทุกคนต้องใช้และปฏิบัติตามเช่นเดียวกัน ความสำคัญของกฎหมายลักษณะนี้ ท่านนบีมุฮัมมัด (คือลลิลลอฮ์อะลยฮิวะสัลลัม) ได้กล่าวไว้ว่า

يا أبا هريرة تعلموا الفرائض وعلموها فإنها نصف العلم وهو ينسى
وهو أول شيء ينزع من أمي

ความว่า “โอ้อับดุลลอฮ์เราะฮ์มา อูฮ์ฮะดีษะฮ์ เจ้าทั้งหลายจงศึกษาและสอนวิชากฎหมายมรดกเถิด แท้จริงมันเป็นครึ่งหนึ่งของวิชาความรู้ มันจะถูกลืม และมันเป็นสิ่งแรกที่จะถูกถอนไปจากประชาชาติของฉัน (หะดีษรายงานโดยอิบน์มาญะฮ์ ฮะดีษหมายเลข 2719)

ท่านรสูลุลลอฮ์ (คือลลิลลอฮ์อะลยฮิวะสัลลัม) ได้สนับสนุนให้บรรดาบรรดามุสลิมเรียนรู้วิชากฎหมายอิสลามลักษณะมรดก เพราะเป็นวิชาที่กำหนดบทบัญญัติของการใช้จ่ายทรัพย์สินและการแบ่งมรดกของผู้ที่เสียชีวิต เพื่อที่จะได้มีผู้ทำหน้าที่จัดการในเรื่องนี้ได้ถูกต้องสืบไป ภายหลังจากที่ท่านได้สิ้นชีวิตไปแล้ว โดยท่านกล่าวว่า

تعلموا القرآن وعلموه الناس وتعلموا العلم وعلموه الناس وتعلموا
الفرائض وعلموه الناس فإن امرئ مقبوض وأن العلم سينقضى
ونظر الفتن حتى يختلف الرجلان في الفريضة فلا يجدان من يجزيهما بها

ความว่า “พวกเจ้าจงศึกษาอัลกุรอาน และจงสอนอัลกุรอานแก่มวลมนุษย พวกเจ้าจงศึกษาและจงสอนวิชาความรู้ให้แก่มวลมนุษย และพวกเจ้าจงศึกษาวิชากฎหมายมรดก และจงสอนวิชากฎหมายมรดกแก่มวลมนุษย แท้จริงฉันเป็นผู้ต้องถูกเอาชีวิตไปและวิชาความรู้จะถูกยกไป จะเกิดความยุ่งยากจนมันเกือบจะมีการขัดแย้งกันระหว่างชายสองคนในเรื่องกฎหมายมรดก แต่เขาทั้งสองจะไม่พบผู้ใดเลยที่จะสามารถตัดสินชี้ขาดในเรื่องนี้ให้แก่เขาทั้งสองได้” (หะดีษรายงานโดยอัลบัยหะกีย กิตาบอัลฟะรอเอฎ เล่มที่ 6 หน้าที่ 208)

ท่านรสูลุลลอฮฺ (ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮะสลัลม) ได้กำชับให้มีการแบ่งทรัพย์สินมรดกของผู้ตายให้ถูกต้องตามกฎหมายอิสลามอย่างจริงจังว่า

”تسموا ما بين اهل الفرائض على كتاب الله فما تركت الفرائض
فلا ولي رجل ذكر“

ความว่า “เจ้าทั้งหลายจงแบ่งทรัพย์สินให้แก่ผู้มีสิทธิรับมรดกภาคไฟรฎูตาม (หลักเกณฑ์ของ) คัมภีร์ของอัลลอฮฺ สำหรับทรัพย์สินที่เหลือจากภาคไฟรฎูจงแบ่งให้แก่ทายาทผู้ชายที่สนิทมากที่สุด” (หะดีษรายงานโดย อิบน์มาญะฮฺ หะดีษหมายเลข 2739)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้เสรีภาพประชาชนในการเลือกนับถือศาสนาที่ตนเลื่อมใส รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยมาตรา 38 ได้บัญญัติถึงเสรีภาพของชนชาวไทยไว้ว่า : “ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน”

มุสลิมในประเทศไทยมีโอกาสใช้กฎหมายอิสลามตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในหนังสือประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมทย์ ได้กล่าวว่า

“ฟังสังเกตได้ว่า ตามพระราชบัญญัติให้ใช้บรรพ 5 และ 6 บทบัญญัติบรรพ 5 และ 6 ไม่กระทบถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ร.ศ.120 ในส่วนที่เกี่ยวข้องด้วยครอบครัวและมรดกบริเวณ 7 หัวเมือง มีกฎหมายปรับปรุง คงเหลือเป็นจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและสตูล ข้อยกเว้นนี้หมายความว่าสำหรับบุคคลที่นับถือศาสนาอิสลาม และมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เมื่อเป็นความกันในศาลของ 4 จังหวัดที่เกี่ยวกับครอบครัว

และ มฤคก ยังคงต้องใช้กฎหมายอิสลามไม่ใช่ประมวลแพ่ง ฯ บรรพ 5 และ 6 ชายชาวอิสลามในจังหวัดเหล่านี้ จึงยังคงมีภรรยาได้ 4 คน ตามกฎหมายอิสลาม โดยไม่ต้องจดทะเบียนแม้สักคนเดียว และเมื่อตายลงการแบ่งมฤคกก็แบ่งตามกฎหมายอิสลาม แต่ทั้งนี้จำกัดเฉพาะบุคคลที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดดังกล่าวเท่านั้น ไม่ขยายไปถึงชาวอิสลามในจังหวัดอื่นและใช้ได้เฉพาะในกรณีที่คุณสมบัติความเป็นชาวอิสลามในจังหวัดที่วานี้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ข้อยกเว้นนี้ตกทอดมาจากประวัติเดิมที่มีศาลกรมท่าซ้ายพิจารณาคดีชนชาติจีน และศาลกรมท่าขวาพิจารณาชนชาติแขก ศาลทั้งสองตัดสินคดีตามกฎหมายและประเพณีของชนชาตินั้น แต่สำหรับชนชาติจีนไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายหรือประเพณีผู้เมียมฤคกเป็นการแน่นอน ศาลกรมท่าซ้ายจึงใช้กฎหมายบังคับ แต่ชนชาติแขกนับถือศาสนาอิสลามมีกฎหมายและประเพณีแน่นอนในเรื่องผู้เมียมฤคก ศาลกรมท่าขวาก็ใช้กฎหมายอิสลามบังคับ

ต่อมาในสมัยฝรั่งเศสล่าเมืองขึ้นข้อยกเว้นที่วานี้สำหรับชนชาติถือศาสนาอิสลามที่ชายแดน ปักข์ได้กลายเป็นปัญหาการเมือง จึงรักษากันไว้

สมัยไทยมหาอำนาจได้มีพระราชกำหนด พ.ศ. 2486 ยกเลิกการใช้กฎหมายอิสลามดังกล่าวเสีย แต่มาถึงสมัยไทยแพ้สงครามต้องนำกลับมาใช้กันใหม่เมื่อ พ.ศ. 2489 ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 มาตรา 3 ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมฤคกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดทั้ง 4 ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์และจำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีไม่มีข้อพิพาทต้องใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมฤคกบังคับ แต่มีข้อยกเว้นว่าสำหรับอายุความต้องใช้บทบัญญัติแห่งประมวลแพ่ง ฯ” (เสนีย์ ปราโมทย์, 2508 : 7)

การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัวและมรดกในจังหวัดชายแดนภาคใต้อันประกอบด้วย ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ในขณะนี้นั้นเป็นการได้สิทธิเสรีภาพถูกต้องและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อมุสลิม แต่ก็ยังมีจังหวัดอื่น ๆ อีกหลายจังหวัดที่มีมุสลิมจำนวนมาก นอกเหนือจากจังหวัดดังกล่าวยังไม่มีการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะนี้อย่างเป็นทางการ

กรุงเทพมหานครเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรมุสลิมอาศัยอยู่มาก และมีองค์กรต่าง ๆ ของศาสนาอิสลามตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ยังมีได้มีการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมอย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นระหว่างครอบครัวและไม่สามารถแก้ไขได้ พี่น้องวงศ์ญาติของมุสลิมตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปัญหาและอุปสรรคของการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในกรุงเทพมหานครนั้นมีมากมาย อรุณ บุญชม ได้กล่าวว่า “ปัญหาและอุปสรรคการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมในกรุงเทพมหานครเกิดจาก

1. การไม่มีกฎหมายรองรับเหมือนในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อไม่มีกฎหมายรองรับทำให้มุสลิมในกรุงเทพมหานครเครื่องมือในการนำเอากฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับความไม่มั่นใจว่าเมื่อนำกฎหมายอิสลามมาใช้กันเอง โดยไม่มีกฎหมายรองรับนั้นเมื่อการชี้ขาดปัญหาถึงที่สุดแล้ว คู่กรณีเกิดไม่พอใจก็ยังสามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลทางบ้านเมืองได้ ศาลก็จะรับพิจารณาคดีเรื่องเดียวกันที่ใช้กฎหมายอิสลามชี้ขาดมาแล้ว ซึ่งการพิจารณาของศาลอาจมีผลที่แตกต่างกัน

2. ความไม่รู้ และไม่เข้าใจกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมเองก็เป็นปัญหาอุปสรรคอีกประการหนึ่ง บางคนอาจมองว่าอิสลามไม่ให้ความเท่าเทียมกันในเรื่องมรดกระหว่างชายหญิง บางคนทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้แก่บุตร หรือทายาทผู้ที่มีสิทธิรับมรดกอยู่แล้ว เป็นต้น”

การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมเอง คือเมื่อคู่กรณีเกิดปัญหา ก็จะหาผู้รู้และแสดงความจำนงให้ผู้รู้ช่วยชี้ขาดตามหลักการของศาสนา ผู้รู้ก็พิจารณาเรื่องราวที่เป็นประเด็นปัญหา เมื่อผู้รู้ตัดสินแล้วคู่กรณีอาจพอใจและอาจไม่พอใจคำตัดสินนั้นในกรณีที่ไม่พอใจเรื่องก็ยุติแค่นั้น แต่ถ้าไม่พอใจก็จะนำเรื่องไปฟ้องศาลทางบ้านเมืองดังกรณีอดีตจุฬาราชมนตรี ประเสริฐ มะหะหมัด ได้ทำการแบ่งมรดกรายหนึ่งโดยเรียกผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมาตกลงเรื่องแต่งตั้งให้ตนเป็นอนุญาโตตุลาการชี้ขาด โดยตนได้เรียกมาลงชื่อทั้งทายาทตามหลักศาสนาและทายาทตามกฎหมาย เมื่อได้แต่งตั้งให้ตนเป็นอนุญาโตตุลาการแล้ว ตนก็ได้ทำหน้าที่ตัดสินชี้ขาด ในการแบ่งมรดกรายนั้น ต่อมาภายหลังมีบางคนที่เป็นทายาทตามกฎหมาย แต่ไม่ได้รับมรดกตามหลักศาสนาได้นำเรื่องขึ้นฟ้องศาล ขณะนั้นตนเองยังไม่ได้รับตำแหน่งจุฬาราชมนตรี ถูกเรียกตัวไปขึ้นศาลในฐานะเป็นพยานและเป็นผู้แบ่งมรดก ศาลจึงถามถึงเหตุผลที่ตนได้ให้ทุกคนลงชื่อทั้งที่บางคนไม่มีสิทธิ์ในการรับมรดก ตนได้ชี้แจงว่า เนื่องจากขณะนั้นยังไม่ได้พิจารณาตามหลักศาสนาว่ามีใครบ้างเป็นทายาท จำต้องให้ทุกคนลงชื่อไว้ก่อนแล้วนำมาพิจารณา เมื่อพิจารณาแล้วพบในภายหลังผู้ที่ลงชื่อบางคนไม่ได้รับมรดก แม้จะเป็นทายาทตามกฎหมายก็ตาม ศาลได้ถามตนถึงวิธีการแบ่ง ตนก็ได้ชี้แจงไปตามวิธีทางศาสนา ซึ่งศาลก็รับฟังและสั่งการให้เป็นไปตามที่ตนได้แบ่งตามหลักศาสนา โดยถือว่าตนเป็นอนุญาโตตุลาการที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องและทำไปตามความรู้

พ.ร.บ.บริหารองค์กรศาสนาอิสลามมาตรา 26 ปี พ.ศ. 2540 ระบุถึงอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดไว้ว่า ประนีประนอมข้อพิพาทเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามเมื่อได้รับการร้องขอ แม้ในบางจังหวัด คณะกรรมการประจำจังหวัดจะได้แต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการชี้ขาดปัญหาศาสนา เช่น คณะกรรมการประจำ

กรุงเทพมหานครได้แต่งตั้งให้นายทองคำ มะหะหมัด ให้มีหน้าที่ประนีประนอมข้อพิพาทเกี่ยวกับเรื่องมรดก นายทองคำ มะหะหมัด ได้กล่าวว่า “มีผู้มาฟ้องร้องเกี่ยวกับเรื่องมรดก แต่ก็ไม่สามารถตัดสินได้ เนื่องจากคู่กรณีไม่มาพบ และไม่มีอำนาจที่จะเรียกมาพบได้ จึงไม่มีการตัดสินชี้ขาดเลยแม้แต่เรื่องเดียว” (อรุณ บุญชม, 2546)

การขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมและการใช้โดยไม่มีกฎหมายรองรับนั้น ทำให้เกิดปัญหาทางสังคม เกิดความแตกแยก ตัดความสัมพันธ์ระหว่างญาติใกล้ชิด เมื่อฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับคำตัดสินด้วยกฎหมายอิสลามของผู้รู้ ดังตัวอย่างที่ปรากฏอยู่ในคำพิพากษาฎีกาที่ 102/2517 คือ มีทายาทที่รับมรดกได้ 2 คน คือ ภรรยาและบุตรชาย 1 คน ผู้รู้ได้ตัดสินด้วยกฎหมายอิสลามคือให้ภรรยาได้รับ 1 ส่วน และบุตรชายได้รับ 7 ส่วน ภรรยาซึ่งเป็นมารดาไม่ยอม จึงฟ้องศาลโดยมีบุตรชายเป็นจำเลย ศาลฎีกาได้พิจารณาแล้วเห็นว่า แม้โจทก์และจำเลยในคดีนี้จะเป็นอิสลามก็ตาม แต่มิใช่เป็นคดีที่เกิดขึ้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล จึงจะนำลัทธิศาสนาอิสลามหรือกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับในการแบ่งทรัพย์สินมรดกรายนี้แทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการแบ่งมรดกไม่ได้ เพราะเป็นการขัดต่อบทบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ศาลฎีกาจึงตัดสินคดีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งคำตัดสินของศาลทำให้โจทก์คือภรรยาของผู้ตายและเป็นมารดาของจำเลยได้รับ 3 ส่วน คือ สิ้นสมรสครึ่งหนึ่งของทรัพย์สินของผู้ตาย เหลืออีกครั้งหนึ่งแบ่งเป็นสองส่วน ภรรยาได้รับ 1 ส่วน และบุตรได้รับ 1 ส่วน ซึ่งเท่ากับว่า ภรรยาได้รับ 3 ส่วนของทรัพย์สินทั้งหมดและบุตรได้รับ 1 ส่วน ศาลตัดสินว่าการแบ่งตามหลักการของอิสลามในรายนี้ไม่มีการบันทึกการยินยอมของทายาท จึงถือว่าการแบ่งนั้นไม่มีผลสมบูรณ์ การตัดสินให้จำเลยผู้เป็นบุตรได้รับ 1 ส่วนนั้นเป็นการตัดสินที่ขัดกับการตัดสินในกฎหมายอิสลามโดยสิ้นเชิง และยังมีตัวอย่างอีกหลายตัวอย่างจากคำพิพากษาศาลตัดสินให้เป็นไปตามพินัยกรรมที่ผู้ตายได้ทำไว้ให้กับทายาทที่มีสิทธิรับมรดกอยู่แล้ว อันเป็นการขัดต่อกฎหมายอิสลามที่ถือว่าการทำพินัยกรรมให้กับทายาทที่มีสิทธิรับมรดกอยู่แล้วนั้นไม่มีผลบังคับใช้ได้ทางกฎหมายอิสลาม

วินัย สมะมะอูน ได้กล่าวไว้ในการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เกี่ยวกับการจำกัดการใช้กฎหมายอิสลามเฉพาะในจังหวัดดังกล่าวที่มีปัญหาเกิดขึ้นในระหว่างชาวมุสลิมด้วยกันว่า “กรณีควรมีการขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามออกไปยังจังหวัดต่าง ๆ ด้วยหรือไม่ นั่น คนเห็นว่าการเป็นมุสลิมแล้วมีกฎหมายประกาศใช้จำกัดเฉพาะในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการกระทำขัดต่อมาตรา 30 นี้ โดยทำให้เกิดการแบ่งแยกไทยมุสลิมเป็น 2 ชั้น ชั้นที่หนึ่งอยู่ที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกชั้นหนึ่ง

อยู่ที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกไม่พึงงามทางจิตใจขึ้น และโดยความรู้สึกของชาวมุสลิมในจังหวัดต่างๆ เมื่อเกิดกรณีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องมรดก จะมีการปฏิบัติในฐานะของอิหม่ามมัศยิดขึ้นมาถึงกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ซึ่งในขณะที่เดียวกันชาวมุสลิมไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ปฏิบัติกฎหมายของราชการเกี่ยวกับข้อตกลงต่าง ๆ ที่มาจากทางมัศยิด และข้อตกลงที่มาจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด โดยมีได้มีการยอมรับด้วยประการทั้งปวง เหตุผลจากจุดเริ่มต้นนี้ทำให้สังคมมีความแตกแยกในระหว่างประชากรมุสลิมระดับผู้บริหารในฐานะผู้ถือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติมัศยิดดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้นทำให้เกิดความแตกแยกในระหว่างผู้ปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนั้นกับผู้ปฏิบัติตามกฎหมายอีกฉบับหนึ่งของบ้านเมือง ทำให้เกิดความรู้สึกแตกแยก ในกรณีดังกล่าวจึงมีบุคคลบางคนเกิดความรู้สึกร่วมมือในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ตามกฎหมายลดน้อยลง เพราะฉะนั้นปัญหาความขัดแย้งในบรรดามุสลิมที่อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ หากไม่สามารถจะยุติในระดับมัศยิด หรือคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดจะเกิดกรณีของคน 2 คน คือ คนซึ่งไม่นำเรื่องศาสนามาชี้ขาดไม่สามารถชี้ขาดได้เลย จำต้องขึ้นศาล เมื่อขึ้นศาลทำให้เกิดปัญหาทางสังคม เพราะฉะนั้น เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่น่าจะเกิดหรือได้เกิดขึ้นแล้วก็ตาม ควรได้มีการขยายเขตการใช้กฎหมายอิสลามออกไปยังประชากรมุสลิมในแต่ละจังหวัด” (ซึ่งขณะนั้นมี 26 จังหวัด) (กระทรวงยุติธรรม, 2526 : 111)

เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงมีประชากรที่เป็นมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีนักวิชาการที่รู้กฎหมายอิสลามมากมาย สามารถประสานงานกับหน่วยราชการได้สะดวก มีองค์กรศาสนาอิสลามที่สำคัญหลายองค์กรที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครแห่งนี้ แม้แต่ศูนย์กลางการบริหารองค์กรศาสนาอิสลามก็อยู่ในกรุงเทพมหานคร จากความพร้อมในด้านต่างๆ และการมีปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะมีการศึกษาวิจัยการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ซึ่งการศึกษาจะศึกษาถึงลักษณะการใช้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้กฎหมายอิสลาม และศึกษาถึงความเข้าใจในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร เพื่อที่จะหาข้อสรุป ข้อเสนอแนะแนวทางในการที่จะพัฒนาการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะนี้สู่การใช้อย่างเป็นระบบและมีกฎหมายรองรับด้วยทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความรู้การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร
4. เพื่อศึกษาการยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

คำถามวิจัย

1. ลักษณะการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร
2. ปัญหาอุปสรรคและในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร
3. ระดับความรู้เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร
4. การยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครจำนวน 30 คน ทำการเลือกเจาะจงกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครหรือเลขานุการ รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครจำนวน 2 คน และกรรมการจำนวน 4 คน จากคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร รวมกลุ่มตัวอย่าง 7 คน
2. คณะกรรมการในกรุงเทพมหานครจำนวน 161 มัสยิด แบ่งตามการบริหารมัสยิดของคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร มีจำนวน 6 เขตดังนี้
 - เขตที่ 1. ประกอบด้วยเขตดุสิต บางคอแหลม บางรัก ปทุมวัน ป้อมปราบฯ พญาไท พระนคร ยานนาวา ราชเทวี สาทร มีมัสยิดที่ตั้งอยู่ในเขตนี้จำนวน 22 มัสยิด

เขตที่ 2. ประกอบด้วยเขตคลองเตย ประเวศ พระโขนง วัฒนา สวนหลวง มี มัสยิด ที่ตั้งอยู่ในเขตนี้จำนวน 27 มัสยิด

เขตที่ 3. ประกอบด้วยเขตคันนายาว จตุจักร ดินแดง บางกะปิ บึงกลุ่ม ลาดพร้าว วังทองหลาง สะพานสูงและห้วยขวาง มีมัสยิดที่ตั้งอยู่ในเขตนี้จำนวน 23 มัสยิด

เขตที่ 4. ประกอบด้วยเขตคลองสามวา มีนบุรี ลาดกระบัง มีมัสยิดที่ตั้งอยู่ใน เขตนี้ จำนวน 27 มัสยิด

เขตที่ 5. เขตหนองจอก มีมัสยิดที่ตั้งอยู่ในเขตนี้จำนวน 40 มัสยิด

เขตที่ 6. ประกอบด้วยเขตคลองสาน จอมทอง ตลิ่งชัน ทุ่งครุ ธนบุรี บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ บางขุนเทียน บางพลัด ราชบุรีณะ หนองแขม มีมัสยิดที่

ตั้งอยู่ในเขตนี้จำนวน 22 มัสยิด (ข่าวสารสำนักจุฬาราชมนตรี ทำเนียบรายชื่อ มัสยิดแห่งประเทศไทย ประจำปี 2544.)

วิธีการการเลือกกลุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีการเลือกเจาะจงในเขตที่ 1 และเขตที่ 6 เพราะมีมุสลิมน้อยเขตละ 2 มัสยิด รวม 4 มัสยิด และจะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายด้วยการ จับฉลากในเขตที่ 2, 3, 4 เขตละ 2 มัสยิดและเขตที่ 5 จำนวน 3 มัสยิด รวม 9 มัสยิด รวมกลุ่ม ตัวอย่างมัสยิดจำนวน 13 มัสยิด กลุ่มตัวอย่างที่เลือกจากคณะกรรมการมัสยิดจาก 13 มัสยิด ได้แก่ อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น รวมกลุ่มตัวอย่างจากคณะกรรมการทั้งสิ้น 39 คน

3. ครูสอนศาสนาจากโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครจำนวน 5 โรงเรียน โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างจากครูใหญ่และจากครูที่จบการศึกษาด้านศาสนาจาก ต่างประเทศโรงเรียนละ 2 คน รวมกลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนสอนศาสนาจำนวน 15 คน

4. นักวิชาการที่เป็นผู้รู้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมจำนวน 4 คนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

5. มุสลิมและมุสลิมะฮ์ เลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นมุสลิมและมุสลิมะฮ์ที่อยู่ใกล้ มัสยิดในบริเวณ 500 เมตร โดยวิธีการเจาะจง 3 คนจากแต่ละมัสยิดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 13 มัสยิด รวมกลุ่มตัวอย่าง 39 คน แยก เป็นมุสลิมชาย 13 คน มุสลิมะฮ์หญิง 26 คน และ มุสลิมและมุสลิมะฮ์ทั่วไปอีก 8 คน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างมุสลิมและมุสลิมะฮ์จึงมีจำนวน 47 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 112 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆดังนี้

1. ข้อมูลเอกสาร เป็นข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม โดยศึกษารายละเอียดของกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมตั้งแต่การตายของเจ้าของทรัพย์สิน มรดก ทรัพย์สินที่เป็นมรดก สิทธิที่เกี่ยวข้องกับกองมรดก ผู้มีสิทธิในการรับมรดกและรายละเอียดของพินัยกรรม

ข้อมูลต่างๆเหล่านี้จะศึกษาจากตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม สำนักงานคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครและสำนักงานของมัสยิดต่างๆ (เฉพาะมัสยิดที่มีสำนักงาน)

2. ข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมด้วยองค์การบริหารการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม โดยไม่มีกฎหมายรองรับ การใช้โดยขาดความรู้ความเข้าใจของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ได้มาโดยวิธีการสัมภาษณ์ประกอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวจำนวน 85 คน โดยจะสร้างแบบสอบถามที่มีความแตกต่างกันในระหว่างกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารกฎหมาย เช่นคณะกรรมการมัสยิด คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร และบรรดานักวิชาการนั้นจะใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับอุปสรรคในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในกรุงเทพมหานครและแนวทางแก้ไข

ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชากรมุสลิมและมุสลิมะฮ์ในกรุงเทพมหานครนั้น จะใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจและการยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นประกอบด้วย

1. นำหนังสือขอความร่วมมือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ไปยื่นต่อกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล อันประกอบด้วยประธานคณะกรรมการ รองประธาน เลขานุการของคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครและครูสอนศาสนาอิสลาม นักวิชาการมุสลิมและมุสลิมะฮ์ในกรุงเทพมหานคร

2. ขอนหนังสือรับรองและขอความร่วมมือจากประธานกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร ไปยื่นต่ออิหม่าม คอเต็บ บิหลั่นและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นมุสลิมทั้งไป ข้อมูลที่ได้มาจากกลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสัมภาษณ์หลังจากตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ตามขั้นตอน.

3. แบบสอบถามที่ส่งไปให้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 112 ชุด แต่ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างได้ 111 ชุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for window สถิติที่ใช้มีความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ยเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การนำเสนอข้อมูลจะนำเสนอเชิงพรรณนา เพื่อตอบคำถามวิจัยที่กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไป

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่ เป็นเพศ ชาย (ร้อยละ 73.9) รองลงมา คือ เพศหญิง (ร้อยละ 26.1) มีอายุประมาณ 44 ปี ($\bar{X} = 44.57$) ส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นมุสลิมและมุสลิมะห์ในกรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 41.4) รองลงมาคือ คณะกรรมการมัสยิดในกรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 35.1) นักวิชาการศาสนาในกรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 17.1) คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 6.3) และคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย (ร้อยละ 1.8) มีประสบการณ์การทำงานประมาณ 6 ปี ($\bar{X} = 6.17$) ระดับการศึกษาส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 33.3) รองลงมา คือ ปริญญาโท (ร้อยละ 30.6) ปริญญาตรี (ร้อยละ 21.6) ศึกษานิเทศก์ (ร้อยละ 9.0) และอื่นๆ (ร้อยละ 5.4) ระดับการศึกษาสามัญ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสามัญอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 37.8) รองลงมาคือ ปริญญาตรีและประถมศึกษา (ร้อยละ 23.4) และมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 15.3)

ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม

การได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม (ร้อยละ 67.27) การไปดูงานเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยไปดูงานเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม (ร้อยละ 77.19) ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างที่เคยมีการแบ่งมรดกหรือจัดการพินัยกรรมและวิธีการแบ่ง โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีการแบ่งมรดกหรือจัดการพินัยกรรมภายในครอบครัว (ร้อยละ 55.71) ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เคยมีการแบ่งมรดกหรือ

จัดการพิธีกรรมในครอบครัวมีจำนวน(ร้อยละ 44.29) โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีวิธีการแบ่งคือ แบ่งตามแบบกฎหมายอิสลาม ผู้ที่ให้คำปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและ พิษณกรรม โดยพบว่า ผู้ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไปปรึกษาเมื่อมีปัญหา คือ นักวิชาการศาสนา (ร้อยละ 44.66) รองลงมาคือ อิหม่าม (ร้อยละ29.13) จุฬาราชมนตรี (ร้อยละ 8.74) และคณะกรรมการ อิสลามประจำจังหวัด (ร้อยละ 7.77) ผู้ทำหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดก และพิธีกรรมในองค์กรของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่า ผู้ทำหน้าที่ดำเนินการของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ อิหม่าม (ร้อยละ 46.00) รองลงมาคือ คอเต็บ (ร้อยละ 12.00) กรรมการอิสลามประจำ จังหวัด (ร้อยละ 11.00) บิลาล (ร้อยละ9.00) และคณะกรรมการมัสยิด (ร้อยละ 8.00) ขึ้นตอน กฎเกณฑ์ที่ใช้ดำเนินการของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ขั้นตอนในการ ดำเนินการ คือ ตามบทบัญญัติทางศาสนาหรือลักษณะยอมความโดยมีการจดบันทึกและลงนาม (ร้อยละ33.90) รองลงมา คือ ถ้ามีปัญหาใช้การประนีประนอมโดยสันติวิธีไม่ต้องฟ้องร้องซึ่งกัน และกัน (ร้อยละ 20.34) ใช้อัลกุรอาน หะดิษ และมติอุลามาฮ์ (ร้อยละ 10.17) พิจารณาการยินยอม ของทายาทก่อน หากทายาทยินยอมก็แบ่งเท่ากัน หากไม่ยินยอมก็แบ่งตามกฎหมาย(ร้อยละ 8.47) การประชุมโดยมีกฎเกณฑ์กฎหมายอิสลามเป็นหลัก และกฎระเบียบบ้านเมือง (ร้อยละ5.08) ปรึกษาหารือกับอิหม่าม (ร้อยละ 5.08) และคณะผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้จัดการ (ร้อยละ 08)

ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขของการบริหารกฎหมาย อิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมของคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครและ คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไข คือ ควรจัดอบรมและพิมพ์เอกสารให้มุสลิมใน กรุงเทพมหานครได้ทราบโดยแจกจ่ายให้ทั่วถึงทุกคน (ร้อยละ 34.15) และมุสลิมไม่ยึดปฏิบัติตาม กฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 21.95) ขาดความยุติธรรมในการแบ่งมรดก ยังคลุมเครือ ควรทำให้ชัดเจน (ร้อยละ 12.20) และ มุสลิมไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายมรดกพิธีกรรม (ร้อยละ 12.20)

ความคิดเห็นต่อกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความ คิดเห็นว่า กรรมการการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ ดีแล้ว (ร้อยละ 42.37) รองลงมา คือ เห็นว่าควรเสริมสร้างความรู้เรื่องมรดกพิธีกรรมแก่อิหม่ามและประชาชนในพื้นที่ (ร้อยละ 27.12) ทำหน้าที่น้อย บทบาทยังไม่ชัด (ร้อยละ25.42) และควรมีความรู้ทั้งศาสนาและ สามัญพร้อมกัน (ร้อยละ 5.08)

ความคิดเห็นต่ออิหม่าม โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า อิหม่ามทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ ดีแล้ว (ร้อยละ 53.85) รองลงมา คือ อิหม่ามควรมีความรู้เรื่องมรดก พิณัยกรรมอย่างลึกซึ้ง (ร้อยละ 23.08) ให้ความรู้เกี่ยวกับมรดกพิณัยกรรมแก่สัปบุรุษ (ร้อยละ 15.38) อิหม่ามไม่มีสิทธิเด็ดขาดในการตัดสินใจ (ร้อยละ 6.15) และอิหม่ามไม่ได้ทำหน้าที่ในการพิจารณาเรื่องมรดกเพียงแต่เข้ามารับทราบข้อตกลงที่ยินยอมกันภายในกลุ่มบุคคลที่เข้ามารับมรดกเท่านั้น (ร้อยละ 1.54)

ความคิดเห็นต่อคอเต็บ โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า คอเต็บทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ ดีแล้ว (ร้อยละ 45.614) รองลงมาคือ ควรศึกษาความรู้เรื่องมรดก พิณัยกรรมเพิ่มเติม (ร้อยละ 17.544) ควรทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยอิหม่ามหรือทำหน้าที่แทนอิหม่ามได้ (ร้อยละ 17.544) ควรมีการควบคุมชะฮ์เรื่องมรดกพิณัยกรรม (ร้อยละ 15.789) และการทำหน้าที่ในการจัดการมรดกยังน้อยอยู่ (ร้อยละ 3.509)

ความคิดเห็นต่อบิลาล โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่า บิลาลปฏิบัติหน้าที่ได้ดีในระดับหนึ่ง (ร้อยละ 46.15) รองลงมา คือ ควรหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ (ร้อยละ 32.69) ควรทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยอิหม่ามหรือคอเต็บเท่านั้น (ร้อยละ 11.54) ช่วยประสานงานระหว่างอิหม่ามกับสัปบุรุษ (ร้อยละ 5.77) และไม่ได้ทำหน้าที่ในการจัดการมรดก (ร้อยละ 3.85)

ความคิดเห็นต่อกรรมการมัสยิด โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่ากรรมการมัสยิดทำหน้าที่ได้ดีในบางเรื่องและควรปรับปรุงในบางเรื่อง (ร้อยละ 41.18) รองลงมา คือ ควรมีความรู้เรื่องมรดก พิณัยกรรม (ร้อยละ 41.18) ไม่ได้ทำหน้าที่ในการจัดการมรดก (ร้อยละ 1.96) ทำหน้าที่ในการบันทึกการแบ่งมรดกหรือพิณัยกรรมและเป็นพยาน (ร้อยละ 5.88) และสอดส่องดูแลให้กับผู้นำในแต่ละชุมชน (ร้อยละ 9.80)

ความคิดเห็นอื่นๆ โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ควรให้ความรู้เกี่ยวกับมรดกพิณัยกรรมแก่ผู้ที่ไม่มีความรู้ (ร้อยละ 52.94) รองลงมา คือกรรมการหมู่บ้าน กรรมการชุมชนควรมีความรู้ด้านกฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 17.65) ควรมีผู้ให้คำแนะนำ คำปรึกษาในการแก้ปัญหาแก่อิหม่าม คอเต็บ บิลาล และคณะกรรมการมัสยิด (ร้อยละ 11.76) ผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือทำหน้าที่เป็นพยานเพื่อรับทราบการตกลง (ร้อยละ 11.76) และอยากให้มีการบอกกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษรหรือเป็นกฎหมายที่ถูกต้อง (ร้อยละ 5.88)

ปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างประสบจากการไม่มีกฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลาม โดยพบว่า ปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างประสบจากการไม่มีกฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลาม คือ กฎหมายไม่มีความน่าเชื่อถือส่งผลให้ประชาชนไม่ปฏิบัติตาม (ร้อยละ 40.00) รองลงมาคือ การไม่สามารถนำกฎหมายอิสลามมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการไม่ทราบสิทธิทำให้เสียประโยชน์ใน

การใช้สิทธิตามกฎหมาย (ร้อยละ 21.25) ประชาชนใช้กฎหมายบ้านเมืองไม่ใช้กฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 15.00) เกิดความไม่พอใจจึงมีการฟ้องร้องตามสิทธิกฎหมายแพ่ง (ร้อยละ 12.50) มุสลิมไม่ให้ความสำคัญกับการแบ่งมรดกตามหลักการศาสนา (ร้อยละ 5.00)

ข้อจำกัด ปัญหา ในการใช้กฎหมายอิสลามของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่า ข้อจำกัด ปัญหา ในการใช้กฎหมายอิสลามของกลุ่มตัวอย่าง คือ บุคคลทั่วไปขาดความรู้ด้านกฎหมายอิสลามจึงควรให้ความเข้าใจแก่มุสลิมในเรื่องกฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 34.78) รองลงมาคือ การบังคับใช้กฎหมายอิสลามยังไม่ทั่วถึงเนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ (ร้อยละ 20.65) มุสลิมไม่ปฏิบัติตามกฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 19.57) การใช้กฎหมายอิสลามสร้างความไม่พอใจบางฝ่าย (ร้อยละ 7.61) และเจ้าหน้าที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 5.43)

สาเหตุของปัญหาในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกพิสัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่า สาเหตุของปัญหาในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกพิสัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ มุสลิมไม่มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามถ้ามุสลิมทุกคนรู้และมีกฎหมายรองรับคงไม่มีปัญหา (ร้อยละ 35.24) รองลงมาคือ กฎหมายอิสลามถูกลืมและไม่มีนำมาใช้ (ร้อยละ 30.48) การไม่ยอมรับสัดส่วนอันถูกต้องตามกฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 8.57) ไม่มีกฎหมายรองรับ (ร้อยละ 7.62) ขาดคนปฏิบัติเป็นแบบอย่างเนื่องจากผู้รู้บางท่านก็ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย (ร้อยละ 4.76) และควรจัดอบรมให้ชุมชนทราบและถือปฏิบัติ (ร้อยละ 4.76)

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิสัยกรรมสำหรับชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีข้อเสนอแนะว่า ควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการแบ่งมรดกแก่สัปบุรุษในพื้นที่ (ร้อยละ 44.00) รองลงมาคือ ควรมีกฎหมายรองรับบังคับทุกคนจะต้องใช้กฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 17.33) ควรจัดศาลชะรีอะฮ์ (ร้อยละ 13.33) สมควรมีเอกสารและตัวบทที่ชัดเจน โดยหลักการของศาสนาเป็นตัวตั้งชี้ถึงปัญหา (ร้อยละ 6.67) และควรนำมาใช้ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน (ร้อยละ 5.33)

ระดับความรู้ความเข้าใจของมุสลิมในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิสัยกรรม

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิสัยกรรม โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่าง ตอบคำถามถูกมากที่สุดในเรื่องเกี่ยวกับการแบ่งมรดกในหลักการอิสลามระหว่างบุตรชายและบุตรหญิง (ร้อยละ 89.2) และที่ตอบผิดมากที่สุด คือ ในเรื่องเกี่ยวกับการที่ผู้ตายมีบุตรชาย บิดากับมารดาของผู้ตายจะมีสิทธิรับมรดกเท่ากับหรือไม่ (ร้อยละ 64.0)

ระดับความรู้ความเข้าใจของมุสลิมในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ของมุสลิมในกรุงเทพมหานครมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับปานกลาง (ร้อยละ 47.7) รองลงมา คือ ระดับมาก (ร้อยละ 39.6) และระดับน้อย (ร้อยละ 20.3)

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีเพศที่ต่างกัน โดยพบว่า เพศชายมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับมาก (ร้อยละ 50.0) รองลงมาคือ ระดับปานกลาง (ร้อยละ 46.3) และระดับน้อย (ร้อยละ 3.7) ส่วนเพศหญิง มีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับปานกลาง (ร้อยละ 51.7) รองลงมาคือ ระดับน้อย (ร้อยละ 37.9) และระดับสูง (ร้อยละ 10.3)

ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีกลุ่มอายุที่ต่างกัน โดยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่มีกลุ่มอายุระหว่าง 41-60 ปี มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับมาก (ร้อยละ 46.0) รองลงมาคือ ผู้ที่มีกลุ่มอายุระหว่าง 20-40 และ ผู้ที่มีกลุ่มอายุระหว่าง 61-80 ปี

ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งที่ต่างกัน โดยพบว่า นักวิชาการศาสนาในกรุงเทพมหานครมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับมาก (ร้อยละ 63.2)

ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงระยะเวลาของประสบการณ์ในการทำงานที่ต่างกัน โดยพบว่า ผู้ที่ประสบการณ์ในการทำงานระหว่าง 11-20 ปี มีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับมาก (ร้อยละ 66.7)

ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาด้านศาสนาที่ต่างกัน โดยพบว่า ผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับมาก (ร้อยละ 70.8)

ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสามัญที่ต่างกัน โดยพบว่า ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับมาก (ร้อยละ 47.1)

การยอมรับเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม

ความคิดเห็นการยอมรับต่อการให้มีกฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมสำหรับชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร โดยพบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ เห็นด้วย (ร้อยละ 92.79) และไม่เห็นด้วย (ร้อยละ 7.21)

ความคิดเห็นการยอมรับให้มีศาลาศาสนาอิสลามประจำศาลในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าควรให้มีศาลาศาสนาอิสลามประจำศาลในกรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 95.19) ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่าไม่ควรมีศาลาศาสนาอิสลามประจำศาลในกรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 4.81)

ความคิดเห็นการยอมรับให้กฎหมายอิสลามมารองรับการตัดสินคดีเกี่ยวกับมรดกและพินัยกรรม โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยให้กฎหมายอิสลามมารองรับการตัดสินคดีเกี่ยวกับมรดกพินัยกรรม (ร้อยละ 97.25) ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เห็นด้วยให้กฎหมายอิสลามมารองรับการตัดสินคดีเกี่ยวกับมรดกพินัยกรรม (ร้อยละ 2.75)

การเลือกใช้กฎหมายหากการแบ่งมรดกตามกฎหมายอิสลามทำให้ได้ส่วนแบ่งที่น้อยกว่าการแบ่งตามกฎหมายบ้านเมือง โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เลือกใช้กฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 95.33)

ความคิดเห็นการยอมรับเกี่ยวกับการใช้กฎหมายบ้านเมืองในลักษณะมรดกและพินัยกรรมกับชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ไม่เห็นด้วยเพราะจะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมมุสลิมควรใช้กฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 72.29) รองลงมา คือ ชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานครมีความเคยชินและพอใจในการใช้กฎหมายบ้านเมืองมาตัดสินเกี่ยวกับเรื่องมรดกและพินัยกรรม (ร้อยละ 12.05) เห็นควรแต่ต้องมีความสอดคล้องกับกฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 6.02) กฎหมายบ้านเมืองมีมุมมองคนละอย่างกับกฎหมายอิสลามในด้านความยุติธรรมส่วนแบ่งที่เท่ากัน (ร้อยละ 4.82) ไม่ดีเพราะในบางกรณีไปขัดกับกฎหมายอิสลาม (ร้อยละ 2.41) และแล้วแต่สถานการณ์บ้างครั้งก็ใช้กฎหมายอิสลามไม่ได้ (ร้อยละ 2.41)

ความสมบูรณ์ในการดำเนินการขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การดำเนินการขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมยังไม่สมบูรณ์ (ร้อยละ 90.59) รองลงมาคือ สมบูรณ์ (ร้อยละ 8.24) และเกือบสมบูรณ์ (ร้อยละ 1.18) ตามลำดับ

ความเหมาะสมระหว่างกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมกับกฎหมายบ้านเมืองที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า กฎหมายอิสลามมีความ

เหมาะสมกว่ากฎหมายบ้านเมือง(ร้อยละ 92.05) รองลงมาคือ เหมาะสมพอๆกัน (ร้อยละ 1.14) ไม่เหมาะสม (ร้อยละ 5.68) และไม่แน่ใจ (ร้อยละ 1.14) ตามลำดับ

ความจริงจึ่งในการปฏิบัติตามกฎหมายลักษณะมรดกพินัยกรรม โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติตามกฎหมายลักษณะมรดกพินัยกรรมไม่ค่อยจริงจึ่ง น้อยมาก (ร้อยละ 84.71) และจริงจึ่ง (ร้อยละ 15.29) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 1 พบว่า การได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม การไปดูงานเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยไปดูงานเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม การแบ่งมรดกหรือจัดการพินัยกรรมและวิธีการแบ่ง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีการแบ่งมรดกหรือจัดการพินัยกรรมภายในครอบครัว ส่วนใหญ่มีวิธีการแบ่งคือ แบ่งตามแบบกฎหมายอิสลาม ผู้ที่ให้คำปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม พบว่า ผู้ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไปปรึกษาเมื่อมีปัญหา คือ นักวิชาการศาสนา ผู้ทำหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในองค์กรของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ทำหน้าที่ดำเนินการของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ อิหม่าม ขึ้นตอนกฎเกณฑ์ที่ใช้ดำเนินการของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ขั้นตอนในการดำเนินการ คือ ตามบทบัญญัติทางศาสนาหรือลักษณะขอมความโดยมีการจดบันทึกและลงนาม

เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 2 พบว่า ปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างประสบจากการไม่มีกฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลาม พบว่าปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างประสบจากการไม่มีกฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลาม คือกฎหมายไม่มีความน่าเชื่อถือส่งผลให้ประชาชนไม่ปฏิบัติตาม ปัญหาในการใช้กฎหมายอิสลาม พบว่าข้อจำกัด ปัญหาในการใช้กฎหมายอิสลามของกลุ่มตัวอย่างคือ บุคคลทั่วไปขาดความรู้ด้านกฎหมายอิสลามจึงควรให้ความเข้าใจแก่มุสลิมในเรื่องกฎหมายอิสลาม

สาเหตุของปัญหาในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครพบว่า สาเหตุของปัญหาในการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คือ มุสลิมไม่มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามถ้ามุสลิมทุกคนรู้และมีกฎหมายรองรับคง ไม่มีปัญหา

ข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขของการบริหารกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและ
 พิธีกรรมของคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครและคณะกรรมการอิสลามประจำ
 มัสยิด พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการปรับปรุง
 แก้ไขคือ ควรจัดอบรมและพิมพ์เอกสารให้มุสลิมในกรุงเทพมหานคร ได้ทราบโดยแจกจ่ายให้
 ทั่วถึงทุกคน ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมสำหรับชาว
 มุสลิมในกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีข้อเสนอแนะว่า ควรจัดอบรมให้ความรู้
 เกี่ยวกับการแบ่งมรดกแก่สัปบุรุษในพื้นที่

เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 3 พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกฎหมายอิสลามลักษณะ
 มรดกและพิธีกรรม โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความรู้มากที่สุดในเรื่องเกี่ยวกับการแบ่งมรดกใน
 หลักการอิสลามระหว่างบุตรชายและบุตรหญิง ระดับความรู้ความเข้าใจของมุสลิมใน
 กรุงเทพมหานครเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่
 ของมุสลิมในกรุงเทพมหานครมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะ
 มรดกและพิธีกรรมในระดับปานกลาง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดก
 และพิธีกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกันพบว่า
 เพศชายมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและ
 พิธีกรรมระดับสูงกว่าเพศหญิง ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดก
 และพิธีกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีกลุ่มอายุที่ต่างกันพบว่า ผู้ที่มี
 กลุ่มอายุระหว่าง41-60 ปี มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูง ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
 กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มี
 ตำแหน่งที่ต่างกันพบว่านักวิชาการศาสนาในกรุงเทพมหานครมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
 กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมในระดับสูง ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย
 อิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วง
 ระยะเวลาของประสบการณ์ในการทำงานที่ต่างกันพบว่า ผู้ที่ประสบการณ์ในการทำงานระหว่าง
 11-20 ปีมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมในระดับสูง
 ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมของมุสลิมใน
 กรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาด้านศาสนาที่ต่างกันพบว่า ผู้ที่มีการศึกษา
 ระดับปริญญาตรีมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมใน
 ระดับสูง ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพิธีกรรมของมุสลิม
 ในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสามัญที่ต่างกันพบว่า ผู้ที่มีการศึกษาระดับ

มัธยมศึกษาตอนต้นมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในระดับสูง

เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 4 พบว่า ความคิดเห็นต่อการให้มีกฎหมายรองรับการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมสำหรับชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร พบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ เห็นด้วย ความคิดเห็นให้มีคาโต๊ะยุติธรรมประจำศาลในกรุงเทพมหานครของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าควรให้มีคาโต๊ะยุติธรรมประจำศาลในกรุงเทพมหานคร ความคิดเห็นว่าควรให้มีกฎหมายอิสลามมารองรับการตัดสินใจคดีเกี่ยวกับมรดกพินัยกรรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยให้มีกฎหมายอิสลามมารองรับการตัดสินใจคดีเกี่ยวกับมรดกพินัยกรรม ความจริงจังในการปฏิบัติตามกฎหมายลักษณะมรดกพินัยกรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าการปฏิบัติตามกฎหมายลักษณะมรดกพินัยกรรมไม่ค่อยมีความจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่องการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรมีการอบรมให้ความรู้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมให้แก่มุสลิมโดยทั่วไปในกรุงเทพมหานคร
2. อบรมคณะกรรมการมัสยิด โดยเฉพาะอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่นให้มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมให้มากยิ่งขึ้น
3. คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานครควรจัดทำเอกสารแบบฟอร์มต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งมรดกให้แก่คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เพื่อความสะดวกในการบริหารกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม และเป็นไปในแนวทางเดียวกัน
4. ควรส่งเสริมให้มีการสอนกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในสถาบันและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามอย่างจริงจัง
5. จะต้องส่งเสริมให้มีการสอนกฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมในสถาบันและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆที่ยังไม่มีกฎหมายอิสลามรองรับการใช้กฎหมายอิสลาม
6. ควรจัดพิมพ์ตำรากฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรม โดยเน้นถึงเหตุผลและความยุติธรรมของกฎหมายอิสลามลักษณะนี้ และโทษทัณฑ์ของการฝ่าฝืนต่อการใช้กฎหมายอิสลาม

7. การทำวิจัยครั้งต่อไปควรวิจัยการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะมรดกและพินัยกรรมของมุสลิมในประเทศไทย

บรรณานุกรม

กระทรวงยุติธรรม. 2525. การสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี

นราธิวาส ยะลาและสตูล. ม.ป.ท.

เด่น โต๊ะมีนา. ม.ป.ป. กฎหมายอิสลาม. กรุงเทพฯ : แสงจันทร์การพิมพ์.

เนติบัณฑิตสภา. 2518. คำพิพากษาฎีกาพุทธศักราช 2517. กรุงเทพฯ : ศีรณสาร.

ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. 2539. มุสลิมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โครงการหอสมุดกลาง.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี. 2529. รายงานการสัมมนาทางวิชาการอิสลาม เรื่อง
อิสลามวิถีการดำเนินชีวิต. ม.ป.ท.

เสนีย์ ปราโมช. 2508. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดก. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย. ม.ป.ป. ประเทศไทยกับโลกมุสลิม. ม.ป.ท.

อรุณ บุญชม. ม.ป.ป. อัลฟิกฮฺ (นิติศาสตร์อิสลาม). กรุงเทพฯ : ศ. วงเสงี่ยม.

อับดุลเลาะฮ์ นาซีหฺ อุลวาน. ม.ป.ป. อิสลามกฎหมายที่แท้จริงเพื่อมนุษยชาติ. แปลโดยญุนดีย์
บินฮาซัน. ปัตตานี : มิตรภาพ

อิบ努 อิสมาอิล. ม.ป.ป. ปัญหาของมุสลิม และทางแก้ตามอิสลาม. กรุงเทพฯ : เจริญผล.

อิสมาแอ อาลี. 2535. อูตุลฟูทฮฺ. ปัตตานี : มิตรภาพ.

-----, 2537. กฎหมายอิสลาม (ประวัติความเป็นมากฎหมายพินัยกรรม). ปัตตานี :
มิตรภาพ.

-----, 2540. กฎหมายอิสลาม ครอบครัวอิสลาม. ปัตตานี : ภาควิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

เอ็ม อับดุลมันนัน. 2539. เศรษฐศาสตร์อิสลาม. แปลโดยบรรจง บินกาซัน. กรุงเทพฯ :
อะเคเดมี.

al-Amidi, Abi al-Hasan 'Ali. n.d. *al-Ahkham fi Usul al Fiqh*. n.p.

al-Ashqar, 'Umar Sulaiman. 1982. *Khasa – is al-Shari'ah al-Islamiyah*. Kuwait : al-Falah.

al-Baihaqi, Abu Bakr Ahmad Ibn Husain Ibn Ali. n.d. *al-Sunan al-Kubra*. Vol.6. Beirut : Dar
al-Fikr.

al-Baqari, al-'Allamah. 1984. *Hashiyah al-'Allama al-Baqari*. Dimashq : Dar al-Qalam.

- al-Darimi, Abu Muhammad Abdullah Ibn Abd al-Rahman. 1966. **Sunan al-Darimi**. Vol.1. Cairo : Dar al-Mahasin.
- al-Dar Qutni, Abu al-Hasan Ali Ibn ‘Umar. 1966. **Sunan al-Dar Qutni**. Vol.3. Cairo : Dar al-Mahasin.
- Abu Dawud, Sulaiman Ibn al-Ash‘ath. n.d. **Sunan Abi Dawud**. Vol.3. s.l. : Dar Ihya’ al-Sunnah al-Nabawiyah.
- al-Dusuki, Shamsuddin Muham ‘Arafah. n.d. **Hashiyah al-Dusuki ‘Ala al-Sharh al-Kabir** Vol.8. Cairo : Maktabah Zahran.
- al-Faradi, AL Shaykh Ibrahim Ibn Abdillah. 1974. **al-‘Adhb al-Fa’id Sharh ‘Umdah al-Farid**. s.l. : Dar al- Fikr.
- Abd al-Fattah Husaini AL Shaykh. 1979. **Tarik al-Tashri‘ al-Islami**. p.n.
- al-Fawzan, Abdillha Ibn al-Fawzan. 2001A. **Sharh al-Waraqat fi Usul al-Fiqh**. Riyadh : Dar al-Muslim
- . 2001B. **al-Mukhallis al-Fiqhi**. Riyadh : Dar al-‘Asimah.
- al-Ghazali, Muhammad Ibn Muhammad. 1902. **al-Mustashfa**. Bulaq : Maktabat al-Amirah.
- Jad al-Haqq, ‘Ali Jad al-Haqq. 1989. **al-Fiqh al-Islami**. s.l. : Silsilah al-Buhuth al-Islamiyah.
- al-Jaqari, Ali Ibn Muhammad Ibn ‘Ali. 1992. **al-Ta‘rifat**. Beirut : Dar al-Kitab al-‘Arabi.
- al-Kalwathani, Mahfuth Ibn Ahmad Ibn al-Hasan. 1995. **al-Tahdhib fi Ilmi al-Fara’idh wa al-Wasaya**. Riyad : Maktabah al Ubaikan.
- al-Katib, Abdulsamad Ibn Muhammad. 1998. **Kitab al-Fara’id**. Madina : al-Jami‘ah al-Islamiyah.
- al-Khatib, Muhammad al-Sharbini. 1985. **Mughni al-Muhtaj**. Vol. 2,3. Cairo : Maktabah Mustafa al-Bani al-Halabi.
- al-Khatrawi, Muhammad al-Ied. n.d. **al-Ra’id fi Ilm al-Fara’ed**. Riyadh : Dar al Thaqafat al-Islamiyah.
- al-Mahmood, Abd al-Latif Mahmud. 1994. **al-Ta’min al-Ijtima’i fi Daw-I al-Shari‘ah al-Islamiyah**. Beirut : Dar al-Nafa’is.
- Ibn Majah, Abu Abdillah Muhammad Ibn Yazid al-Qazwini. n.d. **Sunan Ibn Majah**. Vol.2. s.l. : Dar al-Fikr.
- al-Misri, Rafiq Yunus. 1997. **Mabadi’ Ilm al-Mirath**. Jeddah : Dar al-Manarah.

- Ibn al-Mundhir. 1985. **Muhammad Ibrahim Ibn al-Mundhir al-Naisaburi al-Ijma'**. Beirut : Dar al-Kutub al-Ilmi.
- Musa, Muhammad Yusuf. n.d. **al-Madkhal li Dirasah al-Fiqh al-Islami**. Beirut : Dar al-Fikr al-'Arabi.
- Muslim Ibn Hajjaj. 1955. **Sahih Muslim**. Beirut : Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- al-Nawawi, Abu Zakariya Yahya Ibn Sharf. 1985. **Rawdhah al-Talibin**. Vol.6. Beirut: Maktab al-Islami.
- Ibn Qudamah, Abu Muhammad Abdullah Ibn Ahmad Ibn Muhammad. n.d. **al-Mughni**. Vol.6. Cairo : Maktabat al-Kulliyah al-Azhariyah.
- al-Qurtubi, Abu Abdillah Muhammad Ibn Ahmad. 1966. **al-Jami' li Ahkam al-Qur'an**. Beirut : Dar al-Qalam.
- al-Sabuni, Muhammad 'Ali. 1981. **Mukhtasar Tafsir Ibn Kathir**. Vol.1. Beirut : Dar al-Qur'an al-Karim.
- . 2002. **al-Mawarith**. Cairo : Dar al-Sabuni.
- al-Shawkani, Muhammad Ibn 'Ali. n.d. **Nail al-Awtar**. Vol. 6. Cairo : Dar al-Turath.
- al-Tabri, Abi Ja'far Muhammad Ibn Jarir. 1978. **Jami' al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an**. Vol. 3, 5. Beirut : Dar al-Ma'rifah.
- al-Tirmidhi, Muhammad Ibn 'Isa. 1975. **Sunan al-Tirmidhi**. Vol.4. Cairo : Mustafa al-Babi al-Halabi.
- al-Zarqa', Mustafa Ahmad. 1968. **al-Madqal al-Fiqhi al-'Am**. Dimashq : Alif Ba al-'Adib.
- Abu Zahrah, al-Imam Muhammad. 1963. **Ahkam al-Turath wa al-Mawaris**. Cairo : Dar al-Fikr al-'Arabi.
- al-Zaidan, Abd al-Karim. 1982. **al-Madkhal li Dirasat al-Shari'ah al-Islamiyah**. Beirut : Maktabat al-Quds.
- al-Zuhaili, Wahbah. 1987. **Wasaya wa al-Wakf fi al-Fiqh al-Islami**. Dimashq : Dar al-Fikr.
- . 1987. **al-Fiqh al-Islami wa adillatuh**. Beirut : Dar al-Fikr.

บุคคลานุกรม

ทองคำ มะหะหมัด. 2546. ให้สัมภาษณ์. 26 กุมภาพันธ์.

บุญล้อม ศาดและ. 2549. ให้สัมภาษณ์. 25 กรกฎาคม.

อรุณ บุญชม. 2546. ให้สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์.